

Bohové ruského panteonu:

- podle dochovaných zpráv o mytologii V Slovanů můžeme v hrubých rysech rozlišit **2 formy pohanství**:
 - 1) **kult předků** – uctívání zde byli **zbožštění předkové** nazývaní „ščurové“ (sing. „ščura“):
 - tzv. **Počáteční letopis** popisuje **pohřební obřad**:
„A když kdo umřel, dělali tryznu nad ním [tryzna – bojové hry konané nad tělem zemřelého], a potom udělali hranici velikou a položili mrtvé tělo na hranici a spálili. A potom sebravše kosti, vložili je v malou nádobu a postavili na sloupě po cestách.“
 - **sloupy podél cest**, na nichž stály nádoby (urny) s popelem předků, byly **mezníky** ochraňující hranice rodového pole a sféry moci ochranných ščurů; žijící příslušník rodu, který **pozbyl ochrany** svého ščury, byl vydán působení **tajemných a nepříznivých sil**, které pocházely od duchů nepřátelských rodů
 - 2) **uctívání viditelné přírody a kosmických těles**: bohové nebe Svarog, slunce Dažbog, hromu Perun, úrody Veles/Volos, větru Stribog, atd.

- vedle **Peruna**, **Dažboga** a **Velesa** (ten chybí ve výčtu 6 bohů v čele s Perunem po reformě náboženství v Kyjevské Rusi, je zde však doložen přímo z jiných zdrojů, když roku 988 přijal kníže Vladimír křesťanství, tak mj. byla skácena i Velesova modla) se v panteonu ruských Slovanů, konkrétně kyjevského knížete **Vladimíra** z roku 980 (po náboženské reformě) objevují další **4 bohové**, které máme doloženy písemně
- mají však (na rozdíl od předchozích) jen **lokální povahu**, neboť u Z ani J Slovanů nejsou doloženi, a to **ani nepřímo** (až na drobné a spíše jen výjimečné náznaky):

Stribog:

- snad bůh **nebe** a **větrů**, snad bůh **zimy** a **chladu**
- uveden ve **3 pramenech**:
 - ***Povest vremenných let*** (u roku 980 v souvislosti s náboženskou reformou)
 - v ruském překladu ***Slova sv. Jana Zlatoústého***
 - ve ***Slovu o pluku Igorově***, kde jsou větry vanoucí od moře nazývány „*vnuky Striboga*“, takže se lze domnívat, že Stribog mohl být hlavní **bůh všech větrů**

- tento výklad nás však neuspokojí – jsou-li s větry spojování pouze **vnuci Stribogovi**, tedy ani jeho **synové** natož božstvo samo, byla jeho funkce patrně **obsáhlejší**, o její náplni se však můžeme jen dohadovat...
- naše hlavní opora zůstává v oblasti **etymologie**, jež je nejasná a nabízí řadu variant:
 - koncovka „**-bog**“ je jasná: jde o slovo **bůh** (staroslovansky „*bogъ*“, staropersky „*baga*“)
 - zato u části „**stri-**“ se nabízí více hypotéz:
 - **1)** slovanský původ:
 - ***strъti*** – **strnout, zledovatět, ztuhnout** vlivem studeného **větru** – odtud spojitost s **bohem větru**, což by konvenovalo se *Slovem o pluku Igorově* a připodobnění **větrů** k **vnukům** Striboga, kteří vysílají **smrtící střely** (otázkou však zůstává, jako funkci plnil sám Stribog)
 - další možností je odvození od slovesa „**striti**“, čili „**střežiti**“, což by naznačovalo, že byl **strážcem dobra** – anebo naopak **odnímatelem dobra**, přičemž by mohl tvořit dualitu s dárce všeho dobra, kterým byl **Dažbog** (jako jeho protipól)

- tuto domněnku by mohl podpořit i fakt, že ve *Slovu o pluku Igorově* vysílají Stribogovi **vnuci** od moře své **střely**

– **2)** neslovanský původ:

- kmen „**sri-**“ z íránského jazyka, známý i ze sanskrtských názvů bohů a lidí: **Sríbaga** (přídomek staroperského **Ahura Mazdy**) tj. „**Krásný bůh**“ by pak byl „bohem, jehož podstatou je **krása**“ (tato etymologie stojí vzhledem k obecně přijímanému **náboženskému vlivu Íránců** na slovanské etnikum přinejmenším za úvahu)

- další možnost pochází ještě z dob **indoevropské jednoty** a boha „*deyus pater*“ (otec nebe), védsky „*pita dyauh*“, v pozdější podobě pak „**ptri-ghagos**“, z čehož po hláskoslovných a morfologických procesech mohla vzniknout nám známá podoba jména Striboga

- závěrem hypotéza o podobnosti s latinským výrazem „**frigus**“ a řeckým „**rigos**“, v obou případech znamenající **chlad, mráz** – tak by byl Stribog **bohem zimy** (viz též teorie slovanského původu)

– česky se mu někdy říká také **Stříboh** (bůhví proč)

- pokud připustíme Stribogovu funkci v rámci **atmosferických jevů**, pak si všimněme **boha větru** v hindské i perské mytologii,

kde se vyskytuje stejnojmenný **Váju**, který podle tradice **zplodil** další božstva bouře, větru, hromu a blesku (tzv. **marúty**)

- blízký mu je také **Váta**, jehož příchod za doprovodu vichrů provázel mohutný svistot

Chors:

- ve staroruských spisech též **Chъrs, Chers, Churs**
- tento bůh je **záhadou** kyjevského panteonu – snad mohlo jít o božstvo **slunečního svitu**
- zmiňují se o něm různé písemnosti z **10.–12. stol.**, nikde však není **blíže charakterizován** a zdá se, že autorům spisů z 11.–12. stol. činil jeho výklad jisté potíže
- je patrně obměnou **Dažboga** – totiž zosobněním **vítězného slunce**, tedy slunce **vycházejícího** (Dažboga, jenž při svítání i zimním slunovratu přemáhá demony **temnoty**, (viz např. též egyptská a aztécká mytologie, kde je bůh slunce chápán jako **vítězí válečník**))

- **etymologie** jména je nejasná, i v tomto případě se vymezují 2 sféry původu:
 - **1) slovanská teorie:**
 - vychází z praslovanského tvaru „**krsъ**“ ve smyslu „*vychrtlý, zubožený, zbídačelý, zchátralý*“ – snad v souvislosti s **ubýváním měsíce**, což by ho řadilo na post **boha měsíce** (jak ještě uvidíme)
 - také známe staročeské osobní **jméno Chorůš** či srbské **Chrs** a **Chrsovik**
 - **2) neslovanský základ jména** by vycházel z íránského „**chor, chores, choršid**“ ve významu **zářícího slunce**, což by podtrhovalo **solární roli** božstva
 - tuto teorii by podpořily i jisté náznaky v dochovaných pramenech spočívající v cizím původu Chorse jakožto **boha cizího etnika** žijícího na ruském území
- i o něm máme jen kusé informace, byť je zmíněn mnohokrát ve **staroruských literárních památkách**, jež jsou však ve svých tvrzeních o něm často i **protichůdné**:
 - *Slovo o pluku Igorově* ho uvádí jako **boha slunce**:

*„Veslav lidu vládl, spory knížat soudil,
sám však jak vlk nocí nepokojně bloudil,
než zazpíval kohout, dospěl od Kyjeva,
[tj. dorazil před východem slunce]
až k Tmutorokani.*

Bohu slunce, Chorsu, často zkřížil dráhu.“

- ač mohlo jít o **solární božstvo**, někteří badatelé se přiklánějí k jeho pojetí **božstva měsíce**
 - podle uvedené citace by se totiž kníže při své noční pouti ze severu na jih (a zpět taktéž) mohl potkat jen s měsícem, nikoli se sluncem
 - tuto tezi by podporovalo i Veslavovo umění **lykantropie**, jež mohlo nastat jen za svitu měsíce, což se i z ukázky dá odvodit: *„jak vlk nocí nepokojně bloudil“*
- tím že **Chors** býval spojován s **Dažbogem**, tedy solárním bohem, by se mohla osvětlit jejich **spojitost slunce a měsíce** jakožto nejvýznamnějších nebeských těles

Simargl:

- též **Семарьгль** či **Сим & Рьгль**
- nejasné božstvo, snad spjaté se **zelení**...
- toto božstvo představuje v rámci ruského panteonu asi největší **záhadu** spočívající v mnoha nejasnostech ohledně jeho **původu i funkce**:
- nevíme ani, jednalo-li se o jednoho boha či o **dvojici**
 - podle ***Povesti vremennych let*** náleželo božstvo mezi **idoly** postavené knížetem **Vladimirem**
 - zdá se však, že mohlo jít o božské **blížence** či o **dvojici bohů** – **Sima** a **Regla**
 - ***Slovo nekojeho christoljubca*** totiž uvádí pod tímto označením 2 bohy:
„...právě tak se nemohl křesťan snést s křesťany žijícími ve dvojněří, kteří věřili v Perouna a v Chьrsa a v Sima, v Рьгла a v Mokošь a ve víly, kterých je 30 sestřenic, neboť tak říkají nevzdělaní, všechny majíce za bohyně, a tak jim přinášejí oběti a zabíjejí jim na počest kuřata...“

- a na jiném místě spisu se uvádí o starých slovanských bozích a způsobech jejich uctívání:

„...proto křesťanům nepřísluší hry ďábelské hrát, jako tanec, hudba, ďábelské písně zpívat a přinášet oběti idolům, jak tito, již se modlí k ohni při sušení obilí, vílám, Mokošyi, Simou, Rъglou a Perounou, Volosu, dobytčímu bohu, Chъrsou, rodu a rožanicím a všem jejich prokletým bohům...“

- ani v tomto případě není **funkce** božstva ujasněna a nepomůže nám ani **etymologie**, neboť i samo jméno vyvolává rozpaky – nabízí se **3 hypotézy**:
 - **1) slovanská** – přiklání se k tezi o dvojici bohů: **Sem** z praslovanského tvaru „**semъja**“ ve významu „rodina“, z něhož by mohla vyplývat funkce **ochránce rodu**; **Rъgl** z praslovanského „**rъž**“ čili „žito, obilí“, vystupujícího jako nadpřirozená bytost pečující o **rostlinnou vegetaci** nebo o **kvašení** spojené s přípravou poživatin z obilí
 - **Sem** mohl být též ochráncem **dobytka** a **Rъgl** ochráncem **obilí** (pro tuto dvojnost by hovořila i místní jména a osobní jména – a to dokonce i v **Polsku**)

- poměr těchto 2 božstev by bylo možno chápat jako **blíženecký**, jak se to mnohdy objevuje i v jiných mytologických systémech (např. starořečtí **Kastor** a **Polydeukes** [lat. **Castor** a **Pollux**]; **loskecha** a **Taviskaron** u Irokézů a Huronů, hrdinská dvojčata z mayského eposu *Popol Vuch* apod.)
- mohla by zde být snad i souvislost s dřevěným blíženeckým idolem z německého **Fischerinselu**
- ze slovanské oblasti zmiňme též **7hlavé božstvo** jménem **Sedmaruglav**, o němž se zachovala zmínka ve Skandinávii (7hlavé božstvo beze jména máme ze slovanské oblasti doloženo na **Rujaně**)
- hláskové podobnosti však můžou svádět na **scestí**, což platí i o následujících hypotézách
- **2) hypotéza biblická:**
 - snad by mohlo jít o zkomoleninu biblických bohyní z oblasti **Mezopotámie** (babylonské zajetí židů – in **2. kniha královská**, 17,30), totiž **Asimaty** (Ašimy) a **Ergaly** (Ereškigaly) či místo ní snad **Nergala**, jednoho z manželů bohyně Išтары
 - lze si však jen stěží představit, jak by se kult mezopotamských božstev mohl objevit o **3 tisíceletí později** na **Rusi...**

- **3) perská mytologie:** v **íránské oblasti** se vyskytuje **démon Simurg** v podobě okřídleného psa se 2 pařáty, jenž byl **ochráncem vegetace** [viz dole reliéf z perského chrámu] a rozšířil se i mimo hranice svého původu a tedy mimo kulturu Íránu
 - pro tuto hypotézu svědčí fakt, že se na **Rusi v 11. a 12. stol.** objevily na některých **ozdobných předmětech** (šperky, spony, náramky, diadémy) zobrazení téměř identická s íránským vzorem, považovaná za podobu Simargla, tyto předměty se od **13. stol.** na Rusi přestaly téměř vyskytovat – patrně s posilováním pozic **křesťanství**
 - **Simurg** totiž nebyl **božstvem**, ale bytostí démonické povahy
 - Simargl by v tomto případě představoval bytost nižšího, **démonického řádu**, což by zpochybňovalo oprávněnost jeho řazení do panteonu kyjevského knížete Vladimira (jehož byl podle záznamů součástí)

Mokoš:

- bohyně, ve staroruských spisech též jako **Mokuš** či **Makoš**
- ani její funkce není dodnes uspokojivě vysvětlena
- jediná nám známá **bohyně** v ruském panteonu – byť existuje i nepravděpodobná hypotéza, že jde o boha **mužského** rodu, který vládl nad **vodami**
 - jméno Mokoš by v tomto případě bylo odvozeno od slova „*mokro*“
- snad ochránkyně **ovcí a přástek** (předení na kolovratu, stejnojmenný svátek), snad bohyní **plodnosti** a **matkou úrody** nebo toho všeho dohromady
- doložena v mnoha traktátech z **11. a 12. stol.** i v letopisu ***Povest vremennych let*** (z roku 980)
- ještě v **16. stol.** se při **zpovědi** ptával **kněz** ruských žen, jestli „*nechodily k Mokuši*“ nebo zda se „*nemodlily k vílám, Rodu, rožanicím, Perunovi, Chorsovi a Mokoši*“

- úcta k **Mokoši** coby ochránkyni **ovcí a předení** se udržela v severoruském i v ukrajinském folkloru až do **19. stol.**, kdy byl provozován její kult
 - měla mít **velkou hlavu** a **dlouhé ruce**
 - selky se Mokoše bály a přinášely jí **oběti**, aby si ji naklonily či udobřily
 - podle tamních lidových představ obcházela chalupy jako neviditelná, její přítomnost bylo možno poznat podle **zvuku vřetena**, pomáhala **ženám příst**, když se jim ji podařilo naklonit na svou stranu – pokud nechaly volně přístupnou **koudel**, hrozilo však nebezpečí, že přítom někoho **opřede**
- máme doloženu její přítomnost mezi idoly v panteonu kyjevského **knížete Vladimira**
- zdroje informující o ní jsou opět velmi kusé, její **jméno** patrně souvisí s její **funkcí**:
 - 1) **slovanská** teorie původu: kořen „**-mok**“ či „**-mokrъ**“ ve spojení s vlhkým ženským lůnem v rámci sexuální aktivity by odkazoval k bohyni **lásky a plodnosti** (podobně jako řecká **Afrodita** či mezopotámská **Ištar**)

- z téhož kořene lze odvodit její možnou souvislost s **vlhkou, úrodnou zemí**, představující jeden z nejdůležitějších faktorů pro obživu – v tomto případě by Mokoš personifikovala **Matku zemi**
- tím pádem by mohla pečovat i o **úrodu, chov dobytka a porody**
- jiná teorie vycházející se slovanského původu jména vychází z výrazu „**mot-koši**“, přičemž se zaměřuje na ruské „**motat**“, tedy „*motat*, navíjet“, což by vedlo k domněnce, že posláním bohyně Mokoše bylo **předení a tkaní** (viz V. Pisani)
 - to by podporovaly i folklorní odkazy ze severního Ruska (např. z Oloněcké gubernie), kde byla **Mokuša** či **Mokoša** bytost nižšího řádu, která obcházela stavení a dohlížela na **přadleny**, navíc pečovala o **ovce** a taky je stříhala, jinde po nocích spřádala zanechaný **len**
 - na důkaz přízně se jí na noc kladly vedle **nůžek** i kousky ovčí vlny
- 2) analogii najdeme opět v **perské (iránské) mytologii**, kde se vyskytuje podobná bohyně **Ardví** (tj. „*vlhká, mokrá*“), ochránkyně plodnosti a dětí
- **indoevropské obřady**, které měly zajistit **plodnost půdy** a tím i bohatou úrodu, obsahovaly kromě dalších projevů též **sexuální aspekty** – včetně **rituální soulože**

- o existenci jejího **kultu na našem území** by mohl svědčit název vrchu **Mokošín** u Přelouče (v Čechách) i staročeské osobní jméno **Mokoša/Mokoše**
- česky bývá někdy uváděna se zdůrazněním ženské koncovky jako **Mokoša**

Mokošin oltář (Rusko)

Trojan (též Trajan):

- opět máme jen **zlomky** informací, tento bůh navíc nebyl v panteonu knížete Vladimira
- patří ke **sporným postavám** V-slovanského panteonu
- některé prameny (*Slovo o pluku Igorově*) naznačují, že mohlo jít o jednoho z **předků kyjevských knížat** nebo dokonce o **římského císaře Trajana** (vládl 98–117 n.l.), jehož kult mohli Slované začít vyznávat, když si císař ve 2. stol. podmanil rumunskou **Dácii** (na území Rumunska se však Slované dostali hlavně až během **6. stol.**)
 - ke propojení boha **Trojana** s císařem **Trajanem** vedla nejspíš jen **podobnost jmen**
 - v jednom ze **staroruských apokryfů** je **Trojan** uveden vedle **Peruna**, **Chorse** a **Dyje** z jiných pramenů zcela neznámého; u Trojana je zde poukázáno na to, že jde o „cara v Římě“ (nicméně pramen to není příliš hodnověrný, protože se snaží hledat původ **Peruna** v **Řecku** a **Chorse** na **Kypru**)

- pozoruhodný je apokryf **Choždenije Bogorodicy**, kde je **Trojan** jmenován vedle **Velesa** a **Peruna**, zdůrazňuje se, že jsou to **zbožštěné lidské bytosti**
 - patrně jde o dobovou hypotézu křesťanských autorů apokryfu
- **Slovo o pluku Igorově** Trojana zmiňuje několikrát, nikdy však ve smyslu **božské postavy**
 - mluví pouze v temných souvislostech o „*stopách Trojanových, o jeho zemi a době*“ – tedy spíš jako o **mytickém vládci** na Rusi, než jako o příslušníku panteonu
- v pozdějších **srbských pověstech** se objevuje **car Trojan**
 - sehrává někdy úlohu **démonické noční bytosti**, která je **3hlavá** (1 hlava pohlcuje lidi, 2. dobytek a 3. ryby), jeho 3hlavost odpovídá spíš **Triglavovi** (bohu pobaltských Slovanů)
- v **českém prostředí** je **Trojan** doložen jako staré **osobní jméno** ve významu „*třetí*“
 - tedy v pořadí 3. narozené dítě (jako např. Druhoš, Paták, Šesták)

Jména dalších bohů z ruského okruhu:

- z ruské oblasti známe i další jména bohů, některá však vznikla jen ve **fantazii** pozdějších **literárních autorů**, např.: **Mar**, **Svida**, **Uraj**, **Uslad** či **Tur**
- jiná jsou patrně autentická, nicméně se nejspíš netýkala samotných bohů, nýbrž spíš **nižších démonů** či **bůžků**: **Jarilo**, **Kupalo**, **Lada**, **Morana** aj.
- závěrem ještě jedna **hypotéza** – podle ní ztělesňoval **Perun** mající **5 hlav** nadřazené božstvo, jehož jednotlivé **aspekty** se projevují **4 podobami** symbolizovanými **Svarogem**, **Dažbogem**, **Velesem** a **Chorsem**, ženský aspekt pak **5. podobou** hlavy na hrudi – bohyní **Mokošou**

Jarilo (socha v Doněcku, Ukrajina)

Jarilo, Perun, Veles (Krym)

Stribogův idol (vlevo Rusko, vpravo Ukrajina)

Kemerovo (JZ Sibiř, Rusko) vpředu idol Peruna (ve skutečnosti jde o kopii Zbručského idolu, vzadu Jarilo)

Kemerovo (JZ Sibiř, Rusko) idol Velesa

Kemerovo (JZ Sibiř, Rusko) idol Svaroga

Kemerovo (JZ Sibiř, Rusko) idol Roda

Kemerovo (JZ Sibiř, Rusko) idol Svantovita

Kemerovo (JZ Sibiř, Rusko) dvojidol: Lada a její dcera Lelia

Kemerovo (JZ Sibiř, Rusko) pohanský duch